

MARKSİZMİN ARDINDAN

Özellikle, 1980'li yılların ikinci yarısında Gorbaçov İktidarıyla hızlanan Marksist ideoloji'den kaçış, 1989 sonbaharında komünizmin çöküşüyle son bulmuştur. Bir zamanların gözde ideolojisi artık yok. Şimdilerde ne Marks'ı peygamber ilan edenler ne de Marksist değerlerin ateşli savunucuları kalmadı. Hatta, Marksizm'in kalesi durumundaki Rusya'nın bugünkü devlet başkanı Borris Yeltsin bile, Marks için; "keşke doğmasaydı", Lenin için "keşke yaşamasaydı" diyor. Bütün gelişmeler, Marksizm'in çöküşünün 20. yy.'ın ikinci yarısının büyük olayı olarak tarihe geçeceğini gösteriyor. Ancak, geçmişte yapılan bir hatayı tekrar etmemek için, Marksizm'in "niçin doğduğu ve niçin çöktüğü" üzerinde ciddi ciddi düşünmek gerekir. Bu çalışma söylenen amaca az çok hizmet edebilmişse kendimizi bahtiyar sayabiliriz.

A. MARKSİZMİ DOĞURAN SEBEPLER

Marksizmi doğuran sebepler; liberalizm ve kapitalizme tepkiler ile 19. yy'ın kendine has özellikleri olmak üzere iki başlık altında incelenecektir,

1- LIBERALİZM VE KAPİTALİZME TEPKİLER

Hem kapitalizmin hem de marksizmin kaynağı liberalizmdir (1). Bu sebeple, Marksizmin liberalizme bazen paralel, bazen zıt olması doğaldır. Liberalizm, evrenin doğal yasaları olduğu gibi ekonominin de doğal yasaları olduğunu ileri sürerken; Marksizm, toplumların feodalizmden liberalizme, liberalizmden kapitalizme kendiliğinden geçtiğini ve kapitalizmden sosyalizme, sosyalizmden de komünizme kendiliğinden geçeceğini savunur. Ayrıca, rasyonellik hem liberalizmin, hem de Marksizmin esasıdır. Ancak, merkezîyetçi ve emekçi yaklaşımı ile Marksizm sermayeci ve ferdiyetçi kapitalizmle uyumsuzdur.

Marksist düşünceyi Karl Marks'la başlatmak doğru olmaz. Zira, Marksist düşüncenin Marks'tan önce de belli bir gelişim süreci vardır. Örneğin, Simonde De Sismondi (1773-1842), Friedrich List (1789-1846), Saint-Simon (1760-1825), Robertus (1803-1875) ve Ferdinand Lassalle (1825-1864) gibi düşünürleri bu süreç içinde anmak gerekir. Bunlardan Sismondi, List, Simon ve Lassalle üretim araçlarının kontrollü özel sektörün mülkiyetinde olmasını; Robertus ise, Marks gibi,

Yrd. Doç. Dr. Osman Demir

Cumhuriyet Ü. İkt. ve İd. Bil. Fak. Öğretim Ü.

üretim araçlarının tamamen kamulaştırılmasını ister. Yine, bu düşünürlerin hepsi, liberalizme üretim, bölüşüm, tüketim ve değer yönünden karşıdırlar.

a- Üretim Yönünden Karşıdırlar

Liberal ekonominin temel felsefesi olan "bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine döner" inancı, tam rekabet piyasasına duyulan güvene dayanır. Tam rekabet piyasası da dört esas üzerine kuruludur:

- 1 - Piyasaya giriş ve çıkış serbesttir.
- 2- Ürünler homojendir.
- 3- Ürünler bölünebilir, yani bir tüketicinin az veya çok satın alması ya da bir üreticinin az veya çok üretmesi, piyasa denge fiyatını değiştirmez.
- 4- Üretici ve tüketiciler piyasa hakkında tam bilgiye sahiptirler.

Bu dört şartın gerçekte var olanı değil, olması arzulanan ideal piyasayı resmettiği açıktır. Oysa gerçek dünyada bütün bunlar gerçekleşmez. Gerçek dünyada aynı malı üretenler, birbirlerinin kararları hakkında yeterli bilgiye sahip olamazlar. Her üretici ürettiği malın maliyeti ve o mala yönelik talebe göre fiyat belirler. Diğer taraftan aynı malı üreten üreticilerin ürettikleri mallar kesinlikle bir diğerinin aynısı olamaz. En azından tüketicinin kanaatinde öyle değildir. Üreticiler birbirleri ile anlaşarak veya haksız rekabet yoluyla fiyatları subjektif bir kararla belirledikleri için piyasadaki fiyatlar arzı talebe eşitleyen fiyat olmaktan çıkar. Sonuçta, tam rekabet piyasası çalışmamış olur.

Liberal ekonomide, talep fazlası önce fiyatları, sonra üretimi artıracığı için tehlikeli olmayabilir. Ancak, arz fazlası olduğunda üreticiler arası rekabet artar ve bir çok üretici iflas etmek zorunda kalır. Teknolojik üstünlüğe sahip olanların rekabet üstünlüğüne sahip olacağı kesindir. Teknolojik üstünlüğe sahip olmak için de teknolojinin bedeli olan sermayeye sahip olmak gerekir. Böylece, rekabet üstünlüğü sermaye üstünlüğüne dönüşür. Sermayesi kıt olan üreticiler iflas edip kapitalistlerin işçisi olmaktan kurtulamazlar. Sonuçta, ekonomide tam rekabet şartları değil, eksik rekabet şartları geçerli olur.

b- Bölüşüm Yönünden Karşıdırlar:

Nüfus artışı, iş gücü yerine makina ikamesi ve kapitalist üreticiler karşısında iflas eden

emekçi üreticilerin katılımı ile emek arzı emek talebinden büyük olur. Böylece, işverenin emekçiye daha az ücret ödeyeceği yol açılır. Peki, düşük ücretin alt sınırı yok mudur? Tabii ki vardır ve bu sınır emeğin kendini yeniden üretmesine imkan verecek ücretin doğal seviyesidir. Bu sınır Alman ekonomist Ferdinand Lassale tarafından Tunç Kanunu diye adlandırılır. Tunç Kanunu, ücretlerin doğal sınır diye adlandırılan bir alt sınırdan kilitleneceğini açıklar. Ücretler bu sınırın altına düşme ve üstüne çıkma yönünde esnek değildir. Şayet, ücretler doğal sınırın altına düşerse işçiler kendini besleyemez, evlenmeler azalır. Dolayısıyla emek arzı azalır ve kapitalistler daha yüksek ücret ödemek zorunda kalırlar. Maksimum kara ulaşma amacına ters düştüğü için kapitalistlerin işçilere doğal sınırın üstünde ücret ödemeleri de zaten beklenemez. Böylece ücretler asgari bir seviyede kilitlenir (2).

Marksizm'e göre, emeğin üretimden doğal ücret seviyesinde pay alması adil değildir. Çünkü, bir mala değer kazandıran o malın üretiminde kullanılan emektir. Buna rağmen, liberalizm ve kapitalizm emeğin hakkını vermezler. Oysa, sosyalizmin ileri aşaması olan "komünist toplumda", insanlarla beraber üretim güçleri de artıp, kollektif servet kaynakları bolluktan taşınca, bölüşüm ilkesi artık emek değil, ihtiyaç olacaktır. Bu sonsuz bolluk toplumunda, sadece üretim araçlarında değil, tüketim mallarında da mülkiyet ortadan kalkacaktır, Marks'a göre bu halde çalışma ve bölüşüm ilkesi, *herkesten yeteneklerine herkese ihtiyaçlarına göre* formülüyle belirlenecektir."(3).

c-Tüketim Yönünden Karşıdırlar:

Üretim süreci sonunda oluşan hasıladan hakettikleri payı alamayan emekçiler, hakettikleri tüketimi de yapamazlar. Diğer taraftan, kapitalistlerin satınalma gücü daha yüksek olduğu için lüks mallara talep her zaman vardır. Böyle olunca üretim, düşük gelirli kalabalıkların ihtiyacından çok, talep gücü yüksek sınırlı sayıdaki kapitalistin isteklerini karşılamaya yönelir. Üstelik ekonomi durgunluğa girdiği zaman, emekçiler daha çok sefil olurken, kapitalistler önceki birikimlerini harcarlar. İşte, Marksizmi üretim araçlarını kamulaştırmaya sevmeden sebeplerden biri de emekçilerle kapitalistler arasında varolan tüketim eşitsizliğidir.

d- Değer Yönünden Karşıdrlar:

Marks'a göre bir malı değerlendiren tek faktör vardır, o da o malı üreten emektir. Buna rağmen, mal bedelinin tamamı emeğe ödenmez. Emeğe ödenen sadece onun kendini yeniden üretmesine yetecek kadar olmalıdır. Tunç Kanunu gereği emeğin kendini yeniden üretmesini sağlayacak bir ücretten daha azını ödemek kapitalistlerin aleyhinedir. Çünkü, daha azı ödenirse, hem emekçiler kendilerini çalışacak kadar besleyemez, hem de evlenmeler azalacağı için emekçi nüfus artmaz. O zaman yeter sayıda ucuz işgücü bulmak zorlaşır. Emek arzı azaldığı için kapitalistler daha çok ödemek zorunda kalırlar. Marks bir malın değerinin tamamen onu üreten emek faktörüne oluşturulduğunu kabul ettiği için ücretlerin az veya çok yükselmesini yeterli bulmaz. Ona göre emeğin üretimden alması gereken pay mal bedelinin tamamı olmalıdır. Oysa, kapitalist sömürü bunu engeller. Emeğe hakettiği ücreti ödemeyen kapitalistler, malların satış fiyatı ile emeğe ödenen ücret arasındaki farkı kendileri alır. Bu fark, artık değerdir ve sömürü böyle gerçekleşir. Bütün bu sorunların kaynağı, liberalizm ve kapitalizm olduğu için, çözümü bu iki sistemin dışında aramak gerekir ki, bu sistem Marksizm'dir.

2-19. YÜZYILIN ÖZELLİKLERİ

...Marks'ın yaşadığı devir, teknik alanlarda büyük ilerlemelerin kaydedildiği, insanların birçok alanda doğa güçlerine hakim olduğu, toplumların zenginleştiği bir devirdir. Ne var ki, bu olumlu gelişmelerin kısa bir süre sonra kişi açısından bir takım olumsuz sonuçları olduğu, çalışan kitlelerin her geçen gün biraz dahayoksullaşarak özgürlüklerini yitirdikleri görülmüştür. Marks bunu eleştirerek bir çözüm getirmeye çalışmıştır. Liberal devlet düzeni içinde ağır sanayi proletaryasının doğması ile ortaya çıkan Marksizm, bu çağın sorunlarını ve çelişkilerini dile getiren ve onlara bir çözüm yolu bulan bir dünya görüşü olarak ortaya çıkmıştır (4).

19.yy'da su, rüzgar ve buhar gücüyle çalışan mekanik sistemlerin üretimde kullanılması feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçişi sağlamıştır. Kapitalist üretim tarzı işçilere iş sözleşmesi ve iş değiştirme gibi bir kısım hukuki haklar kazandırmışsa da; istihdam, sosyal güvenlik, kalite, fiyat ve rekabet gibi yeni sorunlar ortaya

çıkarak işçilerin sefaletini daha çok artırmıştır. Üstelik, ekonomiye müdahaleyi reddeden liberalizm ve sermayeci kapitalizmin bu sefaleti önlemesi de mümkün değildir. Bilindiği gibi, piyasada her üretici rakiplerinden daha güçlü olmaya çalışır. Böyle olunca, üreticiler rekabet üstünlüğü sağlayacak yeni teknolojilere sahip olmak isterler. Tabii, ileri teknolojiye sahip olmanın bir maliyeti vardır ve teknolojik gelişmenin duracağı bir son nokta da yoktur.

Emekçiler yeni teknoloji satın alacak kadar sermayeye sahip olmadıkları için sermaye yoğun üretim yapan kapitalistlerle rekabet edemezler. Sonunda kapitalist üreticiler ya monopolleşir ya da rakiplerle anlaşarak oligopol oluştururlar. Böylece, emekçilerin sefaleti daha çok artar. Emekçi ve kıt sermayeli kapitalist üreticilerin iflası bir taraftan ürün arzını azaltırken, diğer taraftan işsizliği artırır. İşsizlerin, kapitalistlerin içinde olanların takdiri ettiği ücretle çalışmaktan başka çareleri kalmaz. Kapitalistlerin sermaye yoğun üretime yönelişi, nüfus artışı, emekçi ve kıt sermayeli üreticilerin iflası, işsizliği, işsizlik de işçilerarası rekabeti artırır. Rekabet, zaten düşük olan ücretleri daha çok düşürür. Liberalizme göre, ücretler düşerse kapitalistler makina yerine iş gücü ikame ederler, maliyetler düşer, karlar artar ve yeni iş alanları açılır. Böylece istihdam artışı hiç kimsenin işsiz kalmayacağı tam istihdam noktasına kadar sürer. Oysa, yeni bir risk olacağından kapitalistler 19.yy'da çalışana daha az ödemek ve ürünlerin fiyatını artırmak suretiyle kar azamileştirme yolunu seçmişlerdir. Tam istihdam da hayal olmaktan öte gitmemiştir.

Liberalizm "Laissiz faire"e bağlılığım sürdürerek ekonomiye müdahaleyi reddettiği, kapitalizm sermaye, mülkiyet ve ferdi girişime öncelik tanıdığı için 19.yy'da işçi sınıfının sefaleti günden güne artmıştır. Çözüm için yeni sistem arayışları hızlanmış ve daha sonra bu sistem Marksizm olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalist cephede de Keynezyen devrimle birlikte "Liberalizmin görünmez eli" yanında "Devletin görünen eli" ekonomiye girmiştir.

B- MARKSİST ÇÖZÜM

Marksizm, emeğin sömürüsünü önlemek için, liberalizm ve kapitalizmin kabul ettiği piyasa ekonomisinden vazgeçip, üretim araçlarının kamu mülkiyetine devrini ister. Üretim araçlarını kamu mülkiyetine devretmekle emeğin sömürüsünü ve kendi çıkarları peşinde koşan fertlerin toplumsal

çıkarlara zarar vermesini önlemeyi amaçlar. Marksizm'e göre, ferdi girişim ve mülk edinme hürriyetine dayalı piyasa ekonomisi, herkese becerisine göre üretim yapma imkanı verse bile, herkese ihtiyacına göre tüketim yapma imkanı vermez. Böyle bir imkan ancak, herkesin ihtiyacını aşağı yukarı bilen devlet tarafından sağlanabilir.

Üretim araçları kamu mülkiyetine geçince; üretim, tüketim, fiyat ve yatırım kararları da devlet tarafından belirlenir. Devletin görevi, halkın mutluluğu olacağı için toplum ihtiyaçları daha iyi karşılanır. Kişilere mülk edinme hürriyeti tanınmayınca, herkes kazancını harcar ve kimse servet yığmak amacıyla bir başkasını sömüremez. Yine yatırım, üretim, dağıtım ve fiyat kararları bir elden çıktığından, üretim-tüketim, yatırım-tasarruf gibi makro dengeler zorunlu olarak sağlanır. Doğacak bir dengesizlik de fiyat ve ücret ayarlamasıyla kolayca çözülür. Otoriter güç, külfet-nimet dengesini zorunlu olarak sağlarken, güçlü işletmelerle rekabet edemeyen üreticilerin iflasından doğan kaynak israfı da önlenmiş olur.

Marksizm ilk defa 1917'de bir ihtilalle Sovyet Rusya'da uygulama alanı buldu ve daha sonra Sovyet Rusya'yı çevreleyen bazı Avrasya ülkelerine hızla yayıldı. Bu ülkelerin birçoğu Rusya'nın güç merkezi altında kalarak bağımsızlığını bile yitirdi. Rusya Marksist ideoloji ihraç eden bir ülke haline geldi. Marksizm, üçüncü dünya ülkelerini vahşi kapitalizmin zulmünden kurtaracak sistem olarak lanse edildiği için pek çok taraftar buldu. Bütün bunlara rağmen Marksizm ancak 70 yıl ayakta kalabildi ve 1989 baharında günahıyla sevabıyla yıkılıp gitti. Şimdi, önceki Marksist ülkeler de kurtuluşu kapitalizmde arıyor. Bir zamanlar varlıklarını kapitalizmde duydukları kine borçlu olanların şimdi onu nasıl özümseyecekleri merak konusudur. Yoksa, kapitalizm daha önce taşıdığı mikropları artık taşıyor mu? diye düşünmeden edemiyoruz.

C- MARKSİZMİN ELEŞTİRİSİ

1- Marksizm Ve Sosyal Gelişme

Marks'a göre, canlı ve cansız varlıklardaki gelişmenin kaynağı çelişkidir. Çelişki çatışmaya, çatışma çözüme götürür. Sosyal olaylar temelde ekonomi kökenli olduğu için tarih, iktisadi olayların tarihidir. Toplumda üretim faktörlerine sahip "burjuva" ve emeğinden başka bir şeyi olmayan "proleterya" olmak üzere birbirine zıt iki sınıf

vardır. İşte hem toplumsal olayların kaynağı, hem de iktisadi sistemleri değiştiren güç bu iki sınıf arasındaki çatışmadır.

Bilindiği gibi, feodal toplum düzeninde derebeyler asker gücüyle üretim araçlarına hakim olduklarından diğer insanlar işçi olmak zorundaydılar, Zamanla, teknolojik gelişmeyle emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçiş sağlanınca, derebeylerin yerini kapitalistler aldı. Çünkü, teknolojiye sahip olmanın bir bedeli vardı ve bu bedeli ancak kapitalistler ödeyebiliyordu. Üretimde teknoloji kullanımı, hem monopolleşmeye sebep oluyor, hem emekçi sınıfı artırıyor. Marks'a göre, artan emekçiler bir gün güç birliği yaparak kapitalist hakimiyetine son verecek ve proleter diktatörlüğü olan sosyalizme geçiş sağlanacaktı. Ancak, sosyalizm ulaşılabilecek son merhale olmayıp değişim sınıf çatışmasının olmadığı, özgürlüklerin sınırsız olduğu komünizme kadar sürecektir.

Komünizmin alt safhası olan sosyalizm aşamasında özgürlükler güvenlik altına alınmış olacak,... ancak özgürlükler sınırsız olmayacaktır... Komünizmin son aşamasında, sınıfsız bir toplum düzeni içinde tüm yozlaşmalardan arınmış olarak insan, doğa ve toplum güçlerine hakim olarak gerçek anlamda özgür olabilecektir. Aynı zamanda insanlar arasında eşitlik gerçekleşecektir. Tüm sınıflar ortadan kalkmış olacağından, insanların üretim araçları karşısında yeri ve durumu aynı olacaktır ki, bu da Marksizm'in öngördüğü eşitlik ilkesinin gerçekleşmesi olacaktır (5).

Bütün bunlar, Marksizm'in gerçekleşmesi mümkün olmayan ütopyik bir toplum hedeflediğini gösteriyor. Çünkü, "insanlar fiziki yapı, akıl, yetenek, eğitim, kültür ve beklenti olarak eşit olmadıkları halde onlara eşit şartlar vadetmek saçmadır". Nihayet, sınıfsız bir toplum vadeden Marksizm, sonunda öyle bir devlet sınıfı oluşturdu ki, halk artık bu sınıfı taşıyamayacak kadar ezildi. "Herkesten becerisi kadar, herkese ihtiyacı kadar vaadi bir slogan olmaktan öte gitmedi". Zira, herkes kendi ihtiyacını kendi belirleyecekse, ihtiyaçların sonsuzluğu ve kaynakların kıtlığı bütün ihtiyaçların karşılanmasına engeldir. Eğer ihtiyaçlar devlet tarafından belirlenecekse, bu belirlemenin bütün ihtiyaçları kapsadığı zaten iddia edilemez. İhtiyaçlar kısmen karşılanacaksa, "herkese ihtiyacı kadar" sözü bir aldatmacadır. Marksist ülkelerde gelirin büyük bir kısmı askeri harcamalara ve devasallaşan devletin cari harcamalarına gittiği için

herkese ihtiyacı kadar sözünün gerçekleşmesi mümkün değildir

Marksizmin herkesi, becerisi kadar üretime katması da mümkün değildir. Çünkü, herkes elde ettiği kazançla orantılı olarak güç kullanmak ister. Yani, bir işçi alacağı ücrete, bir girişimci elde edeceği kâra göre fizik, zeka ve gönül gücünü kullanır. Onlardan daha fazlasını elde etmenin iki yolu vardır. Birinci yol; herkesin hak ettiği kazancı kendisine teslim etmek ki, bunu otoriter bir güç değil piyasa şartları belirler. İkinci yol; zor kullanmaktır ki, bunu da zulüm yeteneği hayli gelişmiş otoriter bir güç yapabilir. Nihayet piyasa ekonomisini reddederek birinci seçeneği baştan yok sayan Marksizm, ikinci seçeneği benimsemek zorunda kalmıştır. Tabii, gönüllü çalışmayla elde edilemeyen verimlilik, baskı yoluyla sağlanmak istenince halkın sisteme karşı öfkesi artmıştır. Sonunda, komünizmin ileri aşamasında ulaşılacağı ileri sürülen bolluk ortamına bir türlü ulaşamamış ve Marksizm arkasında milyonlarca sefil bırakarak çöküp gitmiştir.

2- Marksizm ve İlmî Gelişme

Marks'a göre, her fikir bir tezdır ve her tez kendi antitezini doğurur. Tez ve antitezin çatışmasından sentez doğar. Sentez, tez ve antitezin ne aynısı, ne de onun inkarıdır. Ulaşılan her sentez, kendi antitezini doğuracak bir tez olur. Böylece, çelişkiden doğan çatışma sayesinde ilmî gelişme mütemediyen devam eder (6).

Her maddenin özünde çelişki vardır. Örneğin en küçük madde olan atomda bile eksi yüklü elektronların karşısında artı yüklü protonlar vardır. Maddeler, bünyesinde taşıdığı çelişki sayesinde dıştan bir müdahale olmadan doğal değişim halindedirler. "Çatışmadan doğan değişim; zayıftan güçlüye, pasiften aktife ve basitten mükemmel doğrudur." Çatışma bazen öyle bir hal alır ki, değişim sınırını önceden tahmin etmek zordur. Dünya böyle bir değişim sonucu tesadüfen var olmuştur, yine böyle bir tesadüf sonucu yok olacaktır.

Bir fikrin tez, karşı fikrin antitez olduğuna, tez ile antitezin çatışmasından senteze varılacağına fazla itiraz olmayabilir. Ancak, komünizmin varılacak son merhale olarak tanımlanması bu kabullenmeye ters düşer. Çünkü, her tez kendi antitezini doğurduğuna göre, komünizmin kendi antitezini doğurması ve tez antitezin çatışmasıyla da yeni bir sisteme geçilmesi gerekir. O zam an Bugün yeni sistem nedir? sorusu

akla gelir. Aksi halde, komünizmle kıyameti birlikte düşünme gereği vardır.

Diğer taraftan termodinamiğin ikinci yasası olan entropi tabiattaki doğal değişimin Marksizmin kabul ettiğinin tersine olduğunu söyler. Bu yasaya göre, ısı yüksek güç kaynağından düşük güç kaynağına doğru sürekli hareket halindedir ve aynı hareket ters yönde olmaz. Şu halde, tabiattaki değişim zayıftan güçlüye, pasiften aktife ve basitten mükemmelliğe doğru olmayıp; güçlüden zayıfa, aktiften pasife ve mükemmelden basite doğrudur. Örneğin, orman ve fosil bugün dünden daha zayıftır. Gübre ve ilaç kullanmamak kaydıyla, toprağın verimi dünden daha zayıftır. Sağlıklı yaşanabilir bir çevre bugün dünden daha azdır. Yaşlı bir insan bugün dünden daha az güçlüdür. Yüksekten akan su alçaldıkça güç kaybeder. Bazı şeyler bugün dünden daha mükemmel olsa bile, her halde bunun sebebi doğal değişim değil, insanlar tarafından yapılan zoraki değişimdir.

Bir süre sonra dünyadaki kaynakların ihtiyaçları karşılamayacağı, neon gazının tükenerek Güneşin ısıtmayacağı ve dünyanın çöl olacağı söyleniyor. Eğer bunlar doğruysa, evrendeki gelişmenin zayıftan güçlüye, pasiften aktife ve basitten mükemmelliğe doğru olduğunu söylemek yanlıştır.

Marks'a göre, teknoloji seviyesi toplumun düşünce seviyesini belirleyen bir faktördür. Örneğin, uçak görmeyen biri uçağı nasıl bilecektir? Bilgisayarla çalışan bir öğrenci daha başarılı olabilir. İleri teknolojiye sahip bir ülkenin insanları daha bilgili ve daha zeki olabilir. Ancak, katı bir şekilde bilgi teknoloji düzeyini aşmaz diye ısrar etmek, ilk uçağın kendiliğinden var olduğunu ve geri kalmış bir ülkenin hiçbir zaman yoksulluktan kurtulamayacağını kabul etmek olur, Tersine, bilgi teknolojiden bağımsızdır denirse, gelişmiş ülkelere olan eğitim akım ve az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişmedeki güçlükleri izah edilemez. Şu halde, teknoloji ile bilgi arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu kabul etmek gerekir.

Amerikalı İktisatçı Peter F. Drucker'a göre, 1750'den günümüze kadar bilginin üç aşaması vardır. Birinci aşama; bilginin aletlere, süreçlere ve ürünlere uygulandığı aşamadır ki, bu aşama sanayi devrimini, sınıflar savaşını ve Marksizm'i doğurmuştur. İkinci aşama; 1880'den İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreyi kapsar ki, bu aşamada bilgi işlere uygulanarak produktivite devrimi doğmuştur. Ve böylece işçiler, orta sınıf

burjuvalar haline gelerek sınıf çatışması son bulmuş ve Marksizm yıkılmıştır. Üçüncü aşama ise; bilginin bilgiye uygulandığı aşama olup, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlar. Bu aşamada yönetim devrimi gerçekleşmiş, sermaye ve emek bir yana itilerek bilgi üretiminin tek faktörü haline gelmiştir (7). Eğer, son aşamanın doğruluğu kabul edilirse artık ne Kapitalizm ne de Marksizm kalmış demektir.

3- Marksizm ve Hayat

İnkarcı bir sistem olan Marksizm yaratıcı bir ilah'ın varlığını kabul etmez. Ona göre dünya Güneş'teki zıt oluşumlar sonucu tesadüfen oluşmuş ve yine tesadüfen yok olacaktır. Dünya gibi, ilk canlının oluşması da tesadüfidir. İlk canlının evrimiyle değişik canlı türleri ve insan oluşmuştur. Bütün bunların sebebi, maddenin özünde taşıdığı çelişki, çelişkinin sebep olduğu çatışma ve çatışmanın doğurduğu değişimdir. Yukarda söylendiği gibi, Marksizm, evrendeki gelişmenin zayıftan güçlüye, pasiften aktife ve basitten mükemmele doğru olduğunu kabul eder. Örneğin, oksijen ile azotun farklı miktarlarda bileşimi her seferinde farklı bir madde verir. İşte cansız maddenin kendi içinde oluşan böyle bir gelişme sonunda canlı madde doğmuş canlı madde içindeki gelişmelerle de bilinç, ruh ve vicdan meydana gelmiştir (8).

Marksizm'in bu görüşü Hegelci evrim teorisine dayanır. Bütün bu çabalar, öldükten sonra dirilmenin ve hesap gününün olmadığı ilah'sız bir dünya kurarak insanı evrenin hakimi yapmak ve ona dünyada sonsuzluğu yaşatmak içindir. Eğer, Marks bugün yaşasaydı, "İşte insanlar benim tarif ettiğim dünyada yaşıyorlar" der miydi? diye düşünür dururum. Bugün insanlar; sestten hızlı uçuyor, uzayın, yerin ve denizin derinliklerini araştırıyor, maddenin en küçük yapı taşı olan atomu parçalıyor, bilgiler ve görüntüler ışık hızında akıyor, robot adamlar üretim yapıyor vs. Buna rağmen, aynı insanlar; gözle görülmeyecek kadar küçük mikropalara yenikler, bir sinek yapmaktan acizler, AIDS, kanser gibi hastalıkların çaresi hala bulunmuş değil, yaşlanma ve ölüm devam ediyor, ekolojik bozulmaya bakarak yaptıklarımız dünyayı cehenneme çevirdi diye hayıflanıyoruz. Öyleyse, nerede kaldı yarının dünden daha iyi olacağı, nerde kaldı güçlü ve mükemmele doğru akış, nerde kaldı dünyada sonsuzluğu yaşama inancı? diye sormadan edemiyoruz.

Marks'a göre, sistemleri değiştiren gücün sınıf çatışması olduğunu, her sonraki sistemin bir öncekinden daha üstün olduğunu ve varılacak son merhalenin komünizm olduğunu daha önce söylemiştik. Oysa Rusya'daki önceki sistemin komünizm olduğu kabul edilirse, komünizm sadece 70 yıl yaşayabilmiştir. Zira, 1917 devrimiyle gelen komünist rejim, 1989 yılında arkasında sefil ülkeler ve insanlar bırakarak çöküp gitti. Bir zamanlar kurtarıcı gözüyle bakılan komünizmin zulmünden kurtulan insanlar şimdi, daha önce öcü diye korkutuldukları kapitalizmden medet umuyorlar. Eğer bugüne kadar komünizm'in hiç yaşanmadığı ileri sürülürse, Marks'ın dediği gibi toplumların, sosyalizmden komünizme kendiliğinden geçemediğini hatta sosyalizmden tekrar kapitalizme geçtiğini kabul etmek gerekir.

4- Marksizm ve Din

Marksizm, dinin; ilkel insanların Evren ve onun korkunç güçleri karşısında zaafa kapılmasından kaynaklandığı klasik inkarcılığı kabul etmez. Çünkü, Marks bütün toplumsal olayların, ekonomi amaçlı sınıf çatışmasından kaynaklandığına inanır. Böyle olunca, din toplumsal bir olay olduğu için, onun varlık sebebi de ekonomi kaynaklı sınıf çatışması olmalıdır.

Marks dinin burjuva tarafından uydurulmuş, kalabalık yığınları uyutan bir afyon olduğunu söyler. Din; omuzları elemle ağırlaşanların dostudur. Din; içinde ruh kalmamış bir dünyanın ruhu, düşünce yönünden iflas etmiş bir dünyanın düşüncesidir. Zira din; insanları azla yetinmeye, kadere boyun eğmeğe ve tevekküle götürür. Böyle olunca, sınıf çatışması ve çatışmadan kaynaklanan gelişme engellenir. Buna meydan vermemek için dine karşı çıkılmalıdır.

Marksizm'in din hakkındaki çelişki ve hatası, belki diğer alanlardakinden daha büyüktür. Zira, tarihi gerçekler, dinlerin genellikle ezilen yoksulların kucakında doğduğunu gösterir. Eğer din, burjuva tarafından uydurulan fakirler için bir afyon, bir yutturmaca olsaydı, öncelikle zengin çevrelerde doğması ve burjuvaya haksız kazanç sağlayan bir kurum olması gerekirdi. Oysa, bütün dinler, her zaman haksızlığın ve haksızların karşısında olmuştur. Örneğin, İslam dini geldiği zaman yoksulların lehine bir kararla faizi kaldırmış, emeği kutsal kabul etmiş ve zenginden fakire kaynak transferi olan zekatı farz saymıştır (9).

Marksizm, ilahi dinlerin varlığını izah edemediği gibi, beşeri dinlerin varlığını da izah

edemez. Zira, 1993 yılında ABD'de kendini mehdi ilan eden bir sahte peygamberin doksan kadar müridiyle birlikte, FBI ajanlarına teslim olmama pahasına kendilerini yakmaları ibret vericidir. İşte Marksizm, ne bunu, ne haclı seferlerini, ne de dindar zenginlerin Allah rızasından başka bir karşılık beklemeden servetlerini yoksullara dağıtmasını açıklamaktan acizdir.

D- MARKSİST METODUN YANLIŞLIĞI

İdeolojiler yaşanan olaylardan ders alarak daha iyi yaşanabilir bir dünya kurma çabasındadırlar. O nedenle Marks, geçmişteki problemlerin çözümüne yönelik kendi görüşlerini oluştururken, tarihçi, merkezîyetçi, indirgemeci ve inkarcı bir metod seçmiştir. Marks'a göre tarih, toplumların illellikten feodalizme, feodalizmden kapitalizme kendiliğinden geçtiğini; kapitalizmden sosyalizme, sosyalizmden de komünizme kendiliğinden geçeceğini gösterir. Marksizm, toplumsal eşitliği bireyci özgürlüğe tercih eder. Ona göre, bireyci özgürlük; toplumsal çıkarlara zarar veren fırsatçılık, servet, yığılma ve sömürüyü doğurur. Marksizm bu olumsuzlukları önlemek için, üretim faktörlerinin özel mülkiyetine son verip onları otoriter bir güç olan devlete teslim eder. Şimdi, kendi kendimize hata bunun neresinde? diye bir soru sormanın zamanıdır.

Öncelikle tarih, diğer herhangi bir araştırma alanı gibi, ilgilendiği konunun ancak seçilmiş bazı veçheleri ile uğraşabilir. Tarihin, sosyal organizmanın bütününe veya bir dönemin bütün sosyal olaylarını temsil ettiğine inanmak yanlıştır. Bütüncülük, geniş ve kapsamlı gelişme ırmağı şeklinde bir insanlık tarihi kabul eden sezgisel anlayıştan türemektedir. Fakat böyle bir tarih yazılamaz. Her yazılmış tarih, bu bütünsel gelişmenin herhangi bir dar vechesinin tarihidir ve hatta bu özel olarak seçilmiş eksik vechenin de çok eksik bir tarihidir(10).

Marks tarihselci bir yaklaşımla toplumların illellikten feodaliteye geçtiğini ve bunun sebebinin de sınıf çatışması olduğunu söyler. Ancak, toplumların illellikten feodaliteye geçişini üzenginin icadına bağlayan Drucker'in haklılık payı hiç mi yoktur? Zira, Drucker, üzenginin şövalyeye dik durarak kılıcını, gürzünü savurma ve okunu atma imkanı verdiği için savaşmanın bir uzmanlık işi haline geldiğini ve böylece savaşın şövalyeyi besleyecek tarım işçilerine gerek duyulmasıyla feodal yaşama geçildiğini söylüyor(11).

Kanaatimce, tarihi; sadece bir sınıf çatışması olarak görmek yerine, insanların karşısına çeşitli problemlerin çıktığı ve insanların bu problemlere çözüm aradığı çok boyutlu bir süreç olarak görmek daha doğrudur. Örneğin Newton'a yerçekimini keşfettiren cisimlerin niçin yere doğru düştüğüdür. Arşimet'e suyun kaldırma gücünü keşfettiren, kabın niçin suda yüzdüğüdür. Galile'ye dünyanın niçin döndüğünü keşfettiren gece ve gündüzün niçin meydana geldiğidir. Ayrıca enerji kullanımında odundan kömüre, kömürden petrole, petrolden elektriğe, nükleer enerjiye ve güneş enerjisine geçişi zorlayan sebep, her halde sınıf çatışması olmayıp, enerji yetmezliği, enerji maliyeti ve ekolojik dengenin bozulmasıdır.

Tarihin, sınıf çatışmasından çok problem çözmeye yönelik çabalarla dolu olduğuna ve teknolojinin toplumsal yapıyı değiştirdiğine şöyle bir örnek daha verebiliriz: "Eski Roma'da kullanılan tırmık sabanlar Avrupa'nın daha zengin ve ağır topları üzerinde dönecek sağlamlıkta değildi. Altıncı yüzyılın ortalarında Slav köylüleri, tekerlekli ve iki bıçağa sahip, ağır yeni bir saban türü kullanmaya başladılar... Bu yeni saban, tarımsal yaşamın tüm düzenini değiştirdi. Ağır olduğundan sekiz öküzlük bir takım ve büyük tarlalar gerekiyordu. Bu nedenle çiftçiler tarımlarını ve tarlalarını birleştirmeyi yeğlediler... Hız kazandırmak için de öküz yerine at koşmaya başladılar (12).

Tarih Marks'ın dediği gibi, sadece sınıf çatışması olmayıp çok boyutlu değişkenlerin karşılıklı etkileşimidir. Bu çok boyutlu değişkenler; yaşanan problemleri çözmeye yönelik çabalar, teknolojik yenilikler, icatlar toprak kazanma çabaları, din, ırk, şan, şöhrat... vs'dir. Aksi halde Haclı Seferlerini ve tarihin akışını değiştiren icatları açıklamak mümkün olamaz.

Eğer, tarihi sınıf çatışması gibi tek bir boyuta indirgeyen Marks hoşgörülürse, insan davranışlarını cinsel içgüdünün yönlendirdiğini ileri süren Sigmund Freud, her şeyin en güzel ve en doğru matematikle izah edileceğini ileri süren Decartes, doğanın doğal yasaları gibi sosyal olayların da doğal yasaları olduğunu söyleyen Locke, hatta tümevarımdan başka yöntem tanımayan Bacon da hoşgörülürmelidir. Oysa, bugün bütün bunların ancak kısmî doğrular olabileceğini açıkça biliyoruz.

Değişimi sağlayan gerçekte, sayısız mümkün şartlar vardır; ve bir trendin hakiki şartlarını bulmaya yönelik araştırmamızda bu

mümkünlükleri inceleyebilmek için, söz konusu trendin ortadan kalkacağı şartları hayalimizde canlandırmaya çalışmamız gerekir. Fakat işte bu, tarihselciliğin yapamadığı şeyin ta kendisidir. O, kendi gözde trendine kuvvetle inanır ve bu trendin ortadan kalkacağı şartları ona göre düşünülemez diyebiliriz ki, tarihselciliğin sefaleti, bir hayalgücü sefaletidir... Çünkü, o değişimin şartlarında bir değişikliği hayal edemez (13). Marksizm'in bir başka metod hatası bütünselcilikten kaynaklanır. "Zira, bütüncül plancı, gücü merkezileştirmenin kolay olduğunu zanneder. Birçok bireysel kafaya dağılmış bilgilerin merkezleştirilmesinin imkansız olduğu gerçeğini gözden kaçırmaz. Oysa, merkezi planlamanın başarısı için bütün bu bilgilerin merkezleştirilmesi gerekir. İşte bunca bireyin kafasında neler olduğunu öğrenemeyince, bireysel farklılıkları safdışı ederek, basitleştirme yoluyla inançları ve çıkartan basma kalıp hale getirmeye ve kontrol etmeye çalışır... Bu durum düşünce'nin özgürce açıklanmasıyla bağdaşmaz. En sonunda merkezi planlamanın düşünceyi yok etmesi gerekecektir ki, böylece merkeziyetçilik şiddetlendikçe kaybedilen bilgi de artacaktır"(14).

Popper, teorinin deneyden önce geldiğine inanır. Ayrıca, teorinin test edilebilir ve eleştirilebilir olması gerektiğini söyler. Bir teorinin çürük noktalarını araştırmadan o teoriyi doğrulayan olayları keşfetmenin fazlaca önemi yoktur. Zira, eğer eleştirel davranmazsak, her zaman bulmak istediklerimizi buluruz. Kendi teorilerimizi doğrulayan hususları arar bulur, onlar için tehlikeli olan herşeyi görmezden geliriz. O zaman tutuculuk yeniliğe fırsat vermez.

Evrim ve ilerlemenin ana zembereği, ayaklanmaya tabi olabilecek malzemenin çeşitliliğidir. İnsanın evrimi sözkonusu olduğu zaman ise bu, bambaşka olabilme ve komşusu gibi olmama hürriyeti; çoğunluğa katılmama ve kendi yoluna gidebilme hürriyetidir. İnsan haklarının değil, insan kafalarının eşitlenmesine sürüklenmesi kaçınılmaz olan merkezi kontrol ilerlemenin sonu demek olacaktır... Bu kadar ihtiyar bir fikri; cüretli ve devrimci diye takdim etmek, farkına varılmayan bir tutuculuğu ele vermektir (15).

Ekonomi tek boyuta indirgenemeyecek kadar karmaşık bir sistemdir. Bu karmaşıklık önceden tahmin edilenlerin gerçekleşmesine izin vermez. Çünkü karmaşık sistemleri, istatistiki açıdan önemsiz görülen etkenler kontrol eder. Bu durum artık "kelebek etkisi" diye adlandırılıyor.

"Kelebek etkisi, Amazon ormanlarında kanat çırpın bir kelebeğin bir iki hafta ya da bir iki ay sonra Chicago'daki havayı yönlendirebileceğini gösterir... Ve hiçbir karmaşık sistem herhangi bir şeyi dışsal sayarak bir kenara atamaz. Hava, yani kısa vadeli olgular söz konusu olunca sistem diye bir şey yoktur, yalnız kargaşa vardır... Bu nokta İkinci Dünya Savaşından sonra uygulanan devlet politikalarının niçin işe yaramadığını açıklar. Nitekim 1982 Nobel ekonomi ödülü sahibi G.J. Stigler titiz araştırmalarıyla ABD yönetimlerinin yıllarca ekonomiyi denetlemek, yönlendirmek ya da düzenlemek için denediği kuralların işe yaramadığını göstermiştir (16).

Marksizm'in indirgemeci bir metoddla başarılı olması mümkün değildir. Bu sebeple, uygulamadaki Marksizm teoriden daha kötüdür. Hakim güç olan yönetenler hakimiyetin devamı için her türlü zoru mübah görerek halkı diledikleri gibi üretmeye ve tüketmeye mecbur etmişlerdir. İnsanların kafasında taşıdığı düşünce hiç sayılıp herkesin merkezi bir düşünceye uyması istenmiştir. Sonuçta, **becerisine göre herkesten, ihtiyacına göre herkese** sözü bir slogan olmadan öte gitmemiştir. İhtiyaçların karşılanması ve özgürlüklerin yaşanması açısından bir eşitlikse asla mümkün olmamıştır.

E- ŞİMDİ NE OLACAK?

Marksizm'i, metod yanlışlığı ve rakibi kapitalizmin başarılarının çokerttiği söylenebilir. Çünkü, tarihselci, merkeziyetçi, indirgemeci, ve inkarcı metodun yanlışlığı gün gibi ortadadır. Kapitalizmin başarıları olarak da; hızlı kalkınma, teknolojik ilerleme, verimlilik artışı, sınıflar arası gelir farklılığının azalması ile ferdi hak ve özgürlükler sayılabilir. Kapitalist ülkelerde işçiler; iş sözleşmesi, grev, işsizlik maaşı, iş seçme ve değiştirme gibi haklara sahip olduklarından bugün 19.yy'daki burjuva baskısını aynı ölçüde yaşamazlar. Oysa, toplumun mutluluğunu savunan Marksizm, problemleri çözmemiş, bilakisartırmıştır. Bu sebeple şimdi, hiç bir ülke ve hiç bir kimse Marksist ilkeleri sahiplenmiyor. Bütün bunlara rağmen, tarihten ders alınmazsa aynı hataların hatta daha fazlasının tekrarlanmaya-çağının garantisi yoktur.

Marksizmin çöküşünden sonra, önceki marksist ülkelerin bugün nasıl bir yol izleyecekleri merak konusudur. Marksizm'in bu denli hızlı çöküşünden duyduğu şaşkınlığı gizlemeyen Samir

Amin, bu ülkelerin önünde üç seçenek olduğunu ileri sürer.

Birinci seçenek; burjuva demokrasisine doğru evrilmeye, ya da ekonominin yönetiminde emekçilerin toplumsal iktidarını güçlendirerek burjuva demokrasisini aşma. İkinci seçenek; saf bir piyasa ekonomisinin kurulması, ya da demokratik planlama için piyasa mekanizmalarının kontrollü kullanımını sağlayacak etkili yöntemlerin geliştirilmesi. Üçüncü seçenek; kontrolsüz ve bütünüyle dışa açılma, ya da kapitalist dünya ile ilişkilerin, yoğun değişim temelinde de kontrol altına alınması (17).

Görüldüğü gibi seçenekler arasında merkezî planlama yok, ferdi girişim ve mülk edinme hürriyeti reddedilmiyor. Artık, özel sektörün kamu sektöründen daha üretken olduğu, girişim ve mülk edinme hürriyetinin kişileri teşvik ettiği Marksistlerce de kabul edilmiş durumda. Şimdi bu ülkelerin çoğu BM, AT ve diğer uluslararası iktisadi ve siyasi kuruluşlara üye olma çabası içindedir. Üstelik hepside kapitalist ülkelerden kredi istiyor, hepsi de kapitalist yatırımcıları ülkelerine davet ediyorlar.

Ancak, Marksizm'in yıkılışı ile hızlanan kapitalizme yöneliş, kapitalizmin ideal bir sistem olduğunu göstermez. Her ne kadar işçiler 19.yy'daki kadar sömürülmeseler de, Adam Smith'le konulan kapitalist ilkeler değişmemiştir. A. Smith; "Akşam yemeğinizi mümkün kılan, kasabın, biracının ve ekmekçinin iyilik severliği olmayıp, onların kendi çıkarına olan düşkünlüğüdür. Onların insanlığına değil, çıkarlarına sesleniriz ve onlara kendi ihtiyaçlarımızdan değil, onların yararlarından söz ederiz. Bir dilenciden başka hiç kimse, başkalarının iyilik severliğine güvenmez" (18) der.

Keynes; bolluk içinde bir dünyaya kavuşmak için daha bir yüzyıl boyunca kendimizi ve başkalarını iyinin kötü, kötününse iyi olduğuna inandırmamız gerektiğini; çünkü, kötünün işe yaradığını, iyinin ise işe yaramadığını; açgözlülük, tefecilik ve ihtiyatlığın bir süre daha tanrılarımız olmaya devam etmesi gerektiğini; çünkü, onların bizi ihtiyaçlar tünelinden çıkaracağını ve uzun dönemde de hepimizin öleceğini söyler (19).

Drucker; Marksizm'i yeni Adem'i yaratmayıp eski Adem'in kötü yanlarını güçlendirmekle suçlar. Eski Adem'in kötü yanları olarak; rüşvet, açgözlülük, nüfuz düşkünlüğü, kıskançlık, güvensizlik, zorbalık, susturma, yalan söyleme, inkar etme ve çalmayı sayar. insanoğlu

belki düzelemeyecek kadar kötüleşmiş olabilir. Belki şairin dediği gibi; insanın yapısı onu her zaman arka kapıdan girmeye zorlar. Kaç kez arka kapıdan tutup ön kapıya savurursanız savurun, o yine arka kapıya yönelir. Belki de sevap, iyilik, bencillikten uzaklaşma gibi kavramların bulunmadığını, yalnızca bencilliğin ve ikiyüzlülüğün var olduğunu ileri sürenler haklıdır. Ama bunun tersine tanık olmuş pek çok kişi bulunduğunu en karamsar zamanlarımda kendime hatırlatır dururum (20) derken, Smith'in ve Keynes'in tanrılarımız diye tanımladıkları kavramları yerip karıştırlarını övmektedir. Ancak ahlaki temelleri olmayan kapitalizmin ve onun Adem'i'nin sayılan hastalıkları hala taşıdığı kesindir.

Drucker; kapitalist batı ülkelerinde bugün bir değişimin yaşandığını, bu değişimle kapitalist ötesi diye tanımladığı yeni bir topluma geçildiğini, kapitalist ötesi toplumun bilgi toplumu olduğunu, bilgi toplumunda üretici gücün emek, sermaye ve doğa olmayıp, verimlilik ve üretkenlik olduğunu, ulusal devlet kavramının yıkılarak bazı hükümet işlevlerinin transnasyoneleştirdiğini (BM gibi), bazılarının bölgeselleştirdiğini (AT gibi), bazılarının aşiretleştirdiğini ve Irak'ın Kuveyt'i işgalinde olduğu gibi ülkelerin teröre karşı güç birliği yaptığını söylemektedir (21).

Drucker'in tesbitleri, ABD ve batının gelişmiş kapitalist ülke vatandaşları için doğru olabilir. Biz bu konuda fevkalade kuşkuluyuz. Çünkü, Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı kurulan ittifak Sırplar'ın Bosna ve Ermenilerin Azerbaycan zulmüne karşı yıllardır kurulamıyor. Okyanusta buzullar arasına sıkışan balinalara gösterilen hassasiyet Afrika'da açlıktan ölen insanlara karşı gösterilemiyor. Üstelik Nikaragua, Guetamala, Korsika gibi Orta Amerika ülkelerinde ABD'nin akıttığı kanın lekesi henüz kurumamış durumda (Bkz.Noam Chomsky, "ABD Terörü", Çev.Taha Cevdet, Pınar Yay. İstanbul, 1991).

Kanaatimce; eğer insanlık dayanışmacı, insan ve doğa sevgisi dolu, zayıf ve haklıdan yana -Drucker'in deyimiyle - yeni Adem'i var edemezse, bilgi toplumu ve küreselleşme - Samir Amin'in dediği gibi - Kaos imparatorluğu olmaktan öte gitmez. BM'i arkasına alarak insani bahanelerle Somali'ye asker çıkaran ABD'nin Somaliye ayak basar basmaz petrol aramaya başlaması Kaos İmparatorluğu'nun güç kullanmaya, doğal kaynakları elde tutmayı ve zayıfı sömürmeye ne çok çok meyilli olduğunu açıkça gösteriyor. Bütün

bunlara bakarak hala güçlü olanın haklı olduğu bir dünyada yaşadığıma inanıyorum. Taşındığı olumsuzluklar giderilmediği müddetçe kapitalizmin karşısına her zaman yeni bir ideolojinin çıkması beklenmelidir. Hatta, yeni ideolojinin insanlığa huzur getirmeyen Marksizm gibi bir sistem veya.

O zaman bir papağan gibi şunu söyler dururuz: ondan daha kötü bir sistem olması da mümkündür. "Geriyeye veya ileriye! Gidilecek yer bu kadar. Dışarıya veya içeriye, yol dar! Sen kimsin? Benim . Daha fazlasını söyleyebilir misin? Sız nesiniz? Büyük çocuk. .Dön babam dön, dön balm dön" (22).

DİPNOTLAR

1. Gülten KAZGAN, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 4. Basım, Bkz. s. 344 ve 345, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989. Ahmet İNSEL, **İktisat İdeolojisinin Eleştirisi**, Bkz. s. 89 ve devamı, Birikim Yay., İstanbul 1993.
2. Erol ZEYTİNOĞLU, **Genel Ekonomi-I**, s. 246 ve 247'den özet, İstanbul 1980.
3. Gülten KAZGAN, **a.g.e.**, s. 406
4. Ayferi GÖZE, **Liberal, Marksist, Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri**, s. 8.İ. Ü. Yay., İstanbul 1977.
5. Ayferi GÖZE, **a.g.e.**, s. 73, 74.
6. Ayferi GÖZE, **a.g.e.**, s. 52 ve 53'ten özet.
7. Peter F DRUCKER, **Kapitalist Ötesi Toplum**_çev. Belkıs ÇORAKÇI,, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994
8. (Bundan sonra a.g.e. olarak verilecek.) S. 33-34.
9. Ayferi GÖZE, **a.g.e.**, s. 55 ve devamı
10. Muhammed Bakır ES-SADR, **İslam Ekonomi Doktrini**, 3. baskı,, özet, Hicret Yay., İstanbul 1980, s. 97 ve dev.
11. Karl R POPPER,, **Tarihselciliğin Sefaleti**, çev Sabri ORMAN,, İnsan Yay., İstanbul 1985. s. 116,
12. Peter F DRUCKER, **a.g.e.**, s. 38.
13. Jeremy RIFKIN, Ted. HOWARD, **Entropi, Dünyaya Yeni Bir Bakış**, çev. Hasan OKAY, s. 79-80, Ağaç Yay.,İstanbul 1992.
14. Karl R POPPER, **a.g.e.**, s. 172- 173.
15. Karl R POPPER, **a.g.e.**, s. 126-127.
16. Karl R POPPER, **a.g.e.**, s. 205- 207.
17. Peter F DRUCKER, **Yeni Gerçekle**, .çev. Birtane KARANAKÇI, 3. Baskı, , İş Bankası Yay., Ankara 1993 s. 168.
18. Samir AMİN, **Kaos İmparatorluğu**,_Işık SONER, Kaynak Yayınları, İstanbul 1993, s. 74.
19. Vural SAVAŞ, **Piyasa Ekonomisi ve Devlet**, 2. Baskı, Beta Basım Yay., İstanbul 1987, s.46.
20. F SCHUMACHER, **Küçük Güzeldir**, Çev. Osman DENİZTEKİN, e Yay., İstanbul 1979, s.26,27.
21. Peter DRUCKER, **a.g.e.**, s.24.
22. Peter F DRUCKER, **a.g.e**, Bkz. s.16 ve devamı.
23. John ROBINSON, **İktisat Felsefesi**, çev. Vural SAVAŞ, İstanbul 1984, s.7.